

HOLLAND

REGIONAAL-HISTORISCH TIJDSCHRIFT

ACHTSTE JAARGANG NUMMER 6 DECEMBER 1976

Afb. 21 Dordrecht. Opgraving langs de Heer Heiman Suisstraat (rechts); op de achtergrond de Wijngaardstraat. Vooraan funderingen van houten 'werkplaatsen'; achteraan twee muren van een bakstenen huis; in het midden twee werkvloertjes. Foto ROB.

Kerk en Zanen. Reeds in 1942 heeft de heer Hoogeveen op dezelfde plek vergelijkbare vondsten verzameld. Het terrein met een ondergrond van klei (GM 109a op de Geomorfologische Kaart van Nederland, Kaartblad 31W (Utrecht)) ligt hier enigszins hoger dan zijn omgeving. De vondsten bevonden zich in een donkere baan vlak onder de teellaag. De datering is late 12e/vroege 13e eeuw. Vermoedelijk heeft hier een kleine ontginningsnederzetting gelegen. Enkele begeleidende vondsten uit de Romeinse tijd kunnen van elders aangevoerd zijn en hoeven niet op bewoning ter plaatse te duiden.

Delft De werkzaamheden van de Stichting Altena, die sedert 1969 opgravingen uitvoert op het terrein van kasteel Altena, werden ook in 1975 voortgezet.

Dordrecht (Afb. 21-25) In 1975 – van 21 april tot 28 november – startte de tweede fase van het stadskernonderzoek in Dordrecht. Werd in de eerste fase, 1968-1971, het gebied ten westen van de Voorstraatshaven onderzocht – men zie SARFATIJ 1972 en *NKNOB* 1972, 136-138 voor het laatste voorlopige bericht –, nu stond een gebied centraal aan de andere zijde van de haven. Dit gebied, gelegen rond de Nieuwkerk, is het oude Heer Danielsambacht dat deel uitmaakte van de heerlijkheid van de Merwede tot het in 1304 door de stad werd geïncorporeerd. In het zuidwestelijke deel

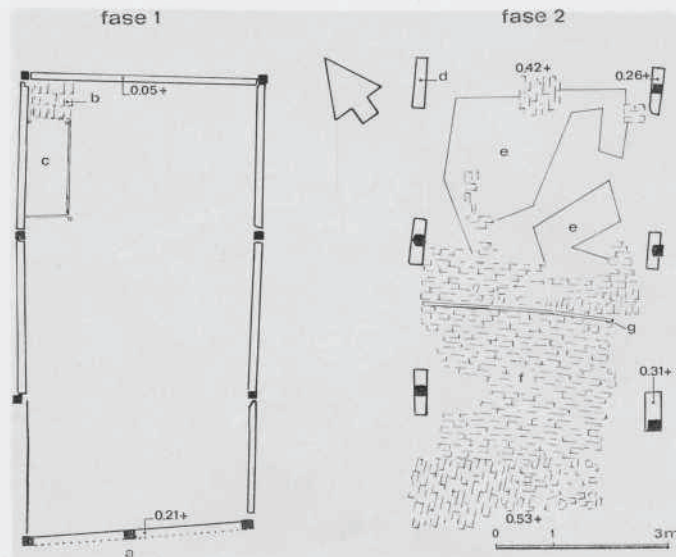

Afb. 22 Dordrecht. Twee werkvloertjes van baksteen boven elkaar. Foto ROB.

van dit gebied werd een terrein onderzocht op de noordwestelijke hoek van de Heer Heiman Suisstraat en de Wijngaardstraat.

Zoals elders in de stad bleek ook hier het terrein tijdens de duur van de bewoning sterk te zijn opgehoogd: huidig maaiveld gemiddeld op 1.80 m + NAP, vaste ondergrond op 3.50 m — NAP. Deze ondergrond bestond uit meer of minder kleiig veen, dat onderdeel uitmaakt van het uitgestrekte zuid-west-hollandse veengebied, waarin tijdens de middeleeuwen door ontginning omvangrijke waarden ontstonden zoals de nabij gelegen Alblasserwaard. Rondom Dordrecht is door overstromingen, m.n. sedert 1421, dit veenland grotendeels opgeruimd, maar binnen de stadsmuren is het onder de ophogingen en de bewoning bewaard gebleven.

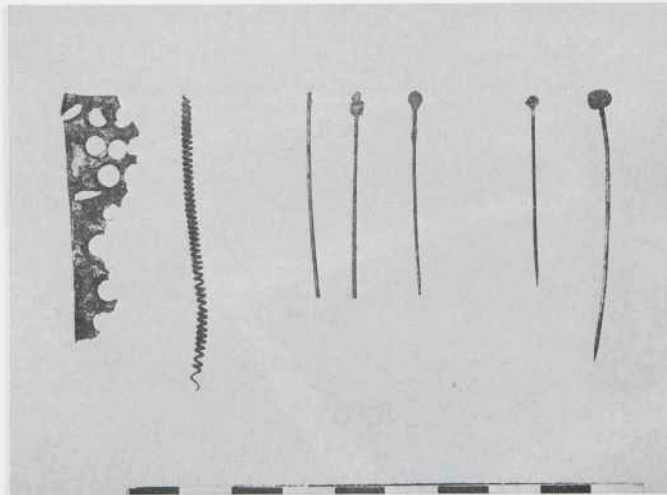
Archeologica in de onderste ophopingslagen wijzen op een ingebruikneming van het terrein aan het begin van de 14e eeuw en het is aannemelijk dit in verband te brengen met de genoemde overgang van Heer Danielsambacht naar de stad. De ophoging bestond overwegend uit kleiplaggen met hier en daar mestlagen. Opvallend

Afb. 23 Dordrecht. Een 'werkplaats' in twee fasen. Fase 1 met houten wandstaanders in de grond gedreven en liggende wandfunderingsbalken. a Heer Heiman Suisstraat; b bakstenen vloertje (= stoep voor (?)) c met hout omklede afvalplaats. Fase 2 met houten wandstaanders met rechte onderkant op slossen; geen resten van wandconstructie. d slof zonder staander; e zandbed voor f bakstenen vloer; g scheidingsbalk in de vloer. Tek. ROB.

waren de vele ingraven die veelal met huisvuil gevuld waren, enkele ook met zuivere mest. Het relatief veel voorkomen van mest mag een aanwijzing zijn voor het belang van de veehouderij binnen de stadsmuren. Langs de Heer Heiman Suisstraat werd de ophoging bijeengehouden door een combinatie van staand en liggend hout, in principe op dezelfde wijze als bij het archeologische onderzoek elders in de stad was aangetroffen, maar veel minder regelmatig van uitvoering. De palenrijen loodrecht op de straat weerspiegelden meestal ook nu weer een eerste vorm van verkaveling tijdens de ophoging. Veelal werd de lijn later aangehouden als perceelsgrens bij het verschijnen van de bebouwing. Slechts een enkele maal vond een verschuiving plaats. Zowel de veranderde als de onveranderde percelen hadden een breedte van ongeveer 4 m.

Op een diepte van 1.75 m —NAP deden zich de eerste sporen van bebouwing voor. Deze werden hogerop steeds talrijker, met name boven 0.40 m —NAP. Deze sporen bestonden uit palen in rijen op de kavelgrenzen, somtijds met gebruikmaking van de palen uit de scheidingen in de ophoging. De palen zullen gefunctioneerd hebben als staanders in de lange wanden van eenschepige gebouwen, daarop wees wel de regel-

Afb. 24 Dordrecht. De productiegang in een 14e-eeuwse speldenmakerij. Overblijfselen gevonden in een van de 'werkplaatsen'. Links een plaatje koperblik waaruit de schijfjes voor de koppen gestansd worden en in een spiraal opgedraaid koperdraad. Midden het maken van de kop aan een eindje recht afgesneden koperdraad. Rechts spelden met aangevijlde scherpe punt. Foto ROB.

matige paarsgewijze positie, maar van de constructie van de opstand waren nauwelijks resten achtergebleven. Enige malen waren de staanders met rechte onderkant gefundeerd op houten poeren. Een enkele keer bevond zich nog in de wand een liggende plank met een groef aan de bovenzijde, waarop men een houten wand denken kan. Slechts op één plaats lukte het ook de voorgevel langs de straat vrij te leggen, waardoor een totaal grondplan van 8×4 m ontstond (Afb. 23). Verschillende bouwfases konden in deze eenschepige bouwwerkjes geconstateerd worden. Over de functie bestaat geen zekerheid. Voor woondoeleinden lijken de bouwsels enerzijds te licht, anderzijds missen zij daarvoor ook de gebruikelijke toevoegingen zoals een haard, een kelder, putten e.d. Voorlopig willen wij in deze bouwsels loodsvormige werkplaatsen zien, die aaneengerijd loodrecht op de Heer Heiman Suisstraat waren gebouwd. Begeleidende vondsten van afval hier en daar wezen ook op een ambachtelijk gebruik (Afb. 24).

Van een dergelijk gebruik zouden tevens een aantal kleine vloertjes afkomstig kunnen zijn, die in een aantal gevallen, maar niet in alle, met deze 'werkplaatsen' samenhangen. De vloertjes, steeds in het midden van de percelen gelegen, bestonden uit één laag van losse bakstenen of plavuisjes gevat in een houten raamwerk of een rol-

Afb. 25 Dordrecht. Woontoren gezien vanuit het zuidoosten. Binnen de grote en diep gefundeerde oorspronkelijke rechthoek is links een kleinere en gedeeltelijk hoger gefundeerde onderverdeling aangebracht. Op de pleisterlaag binnen deze laatste zijn twee vloerniveaus te onderscheiden. Bij het bovenste niveau behoort de later aangebouwde traptoren buiten de grote omtrek. Foto ROB.

laagje van baksteen (Afb. 22). De buitenomtrekken varieerden sterk (van 0.70×0.70 m tot 2.20×2.20 m), evenals de diepteligging (diepste op 2.70 m — NAP, hoogste op 0.20 m + NAP). Wanneer men alle percelen combineert, konden zeven niveaus onderscheiden worden met een tussenafstand van 10 tot 45 cm. Enkele vloertjes vertoonden brand- of slijtsoren, de meeste waren echter 'steriel'. Aansluitende grotere vloerniveaus van aangestampte aarde waren soms herkenbaar, een enkele maal zelfs met enig kolengruis bij het baksteenvloertje. Hoewel ook hier overtuigende bewijzen ontbreken, willen wij deze vloertjes niettemin als ambachtelijke werkvloertjes beschouwen.

De rij van houten 'werkplaatsen' werd op één perceel onderbroken door een bakstenen gebouw, dat eveneens met de korte gevel naar de straat gekeerd stond. Bij een

breedte van 4.50 m had het een vermoedelijke lengte – de voorgevel kon niet worden vrijgelegd – van 9.00 m. Dit gebouw was wel een woonhuis; verschillende bouwfasen en een viertal vloerniveaus (tussen 0.26 m – NAP en 0.15 m + NAP) konden geconstateerd worden. De aanleg dateert vermoedelijk uit de tweede helft van de 14e eeuw.

De strook met bebouwing langs de Heer Heiman Suisstraat onderscheidde zich wel van het naar het noorden aansluitende terreingedeelte. Hier bestond de ophoging uit een vrij schone stapeling van kleiplaggen, terwijl ook de ingravingen die hier en daar voorkwamen opmerkelijk weinig vondsten bevatten. Er was echter voldoende om te kunnen vaststellen dat de ophoging hier had plaats gevonden vanaf de tweede helft van de 14e tot in het begin van de 15e eeuw.

De bebouwing op deze nieuwere ophoging bestond aanvankelijk alleen uit een geïsoleerd bakstenen gebouw van respectabele afmetingen (6.75 × 7.50 m), als een soort vrijstaande woontoren (Afb. 25). Ook hier weer een gefaseerde opbouw: minsten vier bouwfasen, een drietal vloerniveaus (op 0.75, 1.35 en 1.55 m + NAP) en een gebruiksduur vanaf de 15e tot vermoedelijk in de 17e eeuw. Naam noch geschiedenis van dit bouwwerk zijn, op het moment dat dit voorlopig verslag geschreven wordt, bekend.

Ten oosten van het gebouw, in de richting van de Wijngaardstraat, lag een serie vierkante en rechthoekige beerputten, alle met hout omzoomd. De datering van deze beerputten sloot aan bij de datering van de 'woontoren'. De ophogingslagen op dit terreingedeelte vertoonden een aflopende lijn naar het oosten. Dit hangt vermoedelijk samen met het nog lang voorkomen van een gracht ter hoogte van de huidige Wijngaardstraat.

Deze fase van het stadskernonderzoek te Dordrecht heeft dus aangetoond, dat het oorspronkelijke veengebied in dit stadsdeel is ontsloten vanuit de zijstraten op de Voorstraat, die te beschouwen zijn als dijkstraten het achterland in. Zulk een dijkstraat is de Heer Heiman Suisstraat, waarvan de aanleg teruggaat op de laat-13e-eeuwse burgemeester Heyman Suus. Na de overgang van het Heer Danielsambacht naar de stad aan het begin van de 14e eeuw zal de straat verlengd zijn en door middel van ophogingen voorzien zijn van bouwterrein aan weerszijden. Aan een zijde verrees in ieder geval een rij houten werkplaatsen en één bakstenen huis, alle dwars op de straat. Het achter deze rij gelegen terrein, dat tevens achter de huizen langs de Voorstraat lag, werd in een later stadium opgehoogd. Hier verrees in de 15e eeuw een bakstenen woontoren; het hier omheenliggende terrein liep af in oostelijke richting naar een gracht ter hoogte van de Wijngaardstraat. Van de 16e tot de 18e eeuw werd ook in dit stadsdeel de percelingsindeling en de bebouwing ingrijpend gewijzigd. Slechts het stratenpatroon conserveerde de topografie van de middeleeuwse stad.

Het stadskernonderzoek te Dordrecht wordt uitgevoerd door de ROB: S. Bokma en H. Sarfatij.

Contactpersoon voor de gemeente Dordrecht: J. Okkerse, ing.